

Питання безпеки людини в контексті реформування безпекового сектору країн Східної Європи

За загальною редакцією Максима Хилька, Олександра Титарчука

Червень, 2017

ДОСЛІДЖЕННЯ

- Безпека людини і реформування безпекового сектору: досвід України, Вірменії, Грузії, Молдови, Білорусі, Литви, Словаччини. Кращі практики, спільні проблеми, важливі уроки.
- Хоча традиційні загрози залишаються життєво важливими, парадигма безпеки, що ставить людину в центр уваги, має бути знаменником реформування безпекового сектору в державах, які обрали сучасну демократичну модель розвитку.
- У демократичних суспільствах безпека людини і державна безпека є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими компонентами. По-справжньому стійкими можуть бути лише ті суспільства, де люди належним чином захищені від усього спектра загроз, і де безпека людини гарантована в сучасному, всеохоплюючому сенсі цього коцепту.

Зміст

Безпека людини: світові практики та досвід України	5
<i>Максим Хилько, Олександр Титарчук, Благодійний фонд «Ініціатива з дослідження східноєвропейської безпеки», Україна</i>	
Безпека людини vs. національна безпека	15
<i>Наталія Беліцер, Інститут демократії імені Пилипа Орлика, Київ</i>	
Безпека людини – важливий елемент розбудови демократії у Вірменії	26
<i>Асмик Григорян, Степан Григорян, Аналітичний центр з питань глобалізації та регіонального співробітництва, Вірменія</i>	
Безпека людини і реформування безпекового сектору Грузії: критичний погляд	34
<i>Бідзіна Лебанідзе, Грузинський інститут політики</i>	
Політична безпека як одна із основних передумов для забезпечення безпеки людини в Молдові	40
<i>Іон Маноле, Асоціація Promo-LEX, Молдова</i>	
Права и безопасность личности в Беларуси	46
<i>Андрей Поротников, Belarus Security Blog</i>	
Оцінка важливих елементів демократичного контролю над збройними силами в Литві	52
<i>Гражвідас Ясутіс, Литовська військова академія ім. генерала Йонаса Жямайтіса</i>	
Людський вимір і реформа сектору безпеки в Словаччині: місію (не)виконано?	60
<i>Самуель Года, Словацька асоціація зовнішньої політики</i>	

Безпека людини – важливий елемент розбудови демократії у Вірменії

Асмик Григорян, Степан Григорян, Аналітичний центр з питань глобалізації та регіонального співробітництва, Вірменія

Вступ

Безпека людини стала пріоритетом для різних міжнародних організацій. З переходом від традиційних методів ведення війни і безпеки до нових тенденцій тероризму і гібридних війн, у Західному світі особливу увагу приділяють безпеці людини. Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) переосмислили державо-центричну концепцію безпеки, роблячи особливий акцент на безпеці людини. У Західному світі, в демократичних державах, безпека людини і благополуччя окремого індивіда є одним з найважливіших компонентів державного будівництва і укріплення безпеки. Людська гідність, політичні свободи і безпека особистості є важливими елементами становлення демократичної держави.

Після розпаду Радянського Союзу нові незалежні держави почали розбудовувати свою власну зовнішню і внутрішню політику й укріплювати свою безпеку. Вірменія як пострадянська країна, що прагне до побудови демократичної держави, є членом ООН і ОБСЄ, і відповідно має зобов'язання щодо основних пріоритетів цих організацій.

Нагірно-Карабаський конфлікт і закритий кордон з Туреччиною, з одного боку, і радянська спадщина, з іншого боку, спонукали країну до сильного акценту на забезпеченні військової безпеки. У той же час, завдяки співпраці з ОБСЄ, ООН, ЄС і НАТО Вірменія втілює різні реформи, що включають компоненти безпеки людини. У цьому матеріалі розглядаються питання реформування безпекового сектору та забезпечення безпеки людини у Вірменії.

Спочатку дається загальна оцінка безпековій ситуації в країні, потім – розглядаються питання реформування поліції, боротьби з організованою злочинністю, захисту даних тощо. Розглянуті відповідні зміни законодавства, визначено упущення й порушення, що призводять до загроз безпеці людини у Вірменії.

Переосмислення державо-центричної моделі безпеки

Вірменія, пострадянська країна на Південному Кавказі, має діючий конфлікт з Азербайджаном і закритий кордон з Туреччиною. Південний Кавказ досить жорстко розділений з точки зору безпеки, і у Вірменії переважають державо-центричні підходи до забезпечення безпеки. Стратегія національної безпеки Республіки Вірменія визначає Азербайджан і Туреччину як загрозу безпеці Вірменії.¹ Тривалий Нагірно-Карабаський конфлікт, закритий вірмено-турецький кордон, російські військові бази у Вірменії – ключові питання безпеки країни. Конфлікти на Південному Кавказі не заморожені: лише рік тому знову розпочалися військові дії між Вірменією, Нагірним Карабахом і Азербайджаном. Війна 2-4 квітня 2016 р. нагадала, наскільки крихкою і вразливою є ситуація у відносинах між Вірменією та Азербайджаном.

У квітневих сутичках залучались артилерія і ракети, реактивні системи залпового вогню, бронетехніка і бойові вертольоти з піхотними підрозділами. Азербайджанська сторона застосовувала безпілотники. Вірменська і азербайджанська сторони називають різну кількість жертв, імовірно кількість смертей досягає 200.²

Туреччина є ще одним тривожним сусідом. Туреччина тримає свої кордони з Вірменією закритими з 1990 р. і підтримує близькі відносини

1. National Security Council at the RA President Office, 'National Security Strategy of the Republic of Armenia (RA)', 26 January 2007, available at: http://www.mfa.am/u_files/file/doctrine/Doctrineeng.pdf.

2. International Crisis Group, Europe Report N°239, 'Nagorno-Karabakh: New Opening, or More Peril?', 4 July 2016.

з Азербайджаном. Фактично Вірменія має вихід у зовнішній світ переважно через Грузію та Іран.

Заради гарантування своєї безпеки Вірменія стала членом Організації договору про колективну безпеку, а Росія вважається військовим союзником, що забезпечує безпеку Вірменії. Російська Федерація має свої військові бази в Гюмрі, другому за величиною місті Вірменії; Вірменія має військову угоду з РФ на 50 років (до 2049 р.), а в грудні 2015 р. була підписана російсько-вірменська угода про спільну систему протиповітряної оборони. Мілітаризована безпека залишається пріоритетом для Вірменії.

У той же час, дотримання Вірменією своїх міжнародних зобов'язань, співпраця із Заходом і членство в міжнародній організації спонукають до необхідності проведення реформ у сфері безпеки. Зрозуміло, що після розпаду СРСР нова незалежна держава отримала радянську спадщину і, власне, саме підтримка Заходу сприяла запровадженню певних інновацій і реформ у безпековій сфері.

Безпека людини стала однією з основних сфер інтересів міжнародних організацій. Комісія ООН з безпеки людини (CHS) визначає безпеку людини як захист свобод людини, фундаментальних свобод і права людини на самореалізацію. Це означає захист людини від загроз і створення такої політичної, соціальної, екологічної, економічної, військової та культурної системи, яка в сукупності забезпечить людям можливість для життя і гідного існування. Таке визначення має на меті відхід від традиційної державо-орієнтованої концепції безпеки, що зосереджена, перш за все, на захисті держави від військової агресії, і спрямоване на переосмислення безпеки людини як особистісно-орієнтованої концепції з метою захисту і розширення прав та можливостей індивідів. Нове визначення також звертає увагу на загрози по відношенню до різних аспектів людського життя, висуває на перший план взаємозв'язок між безпекою, розвитком і правами людини, просуває новий комплексний і людино-центричний підхід

до миру, безпеки і розвитку.³

ОБСЄ визначає безпеку людини як поєднання миру і верховенства закону, пріоритетність боротьби проти торгівлі людьми, захисту прав меншин і соціально вразливих груп населення, верховенства права. За такого підходу, кінцевим бенефіціарієм безпеки є людина, а не держава. Безпека людини включає життя і гідність, а для досягнення такої безпеки людина повинна бути захищена і мати належні права.⁴

У законодавстві Вірменії безпека людини не має детального окремого визначення. Однак, завдяки низці вимог міжнародних організацій, Вірменія проводить реформи, що направлені на забезпечення безпеки людини.

Нормативна база, що охоплює сферу безпеки людини

У законодавстві Вірменії створено підґрунтя для забезпечення безпеки людини: відповідні питання, хоча й непрямо, вирішені прийняттям законів про права і свободи, а також шляхом приєднання до міжнародних конвенцій.

Після здобуття незалежності в 1991 р. Вірменія створила свою власну законодавчу і нормативну базу, спрямовану на забезпечення прав і свобод громадян. Зокрема, були прийняті закони «Про пресу та засоби масової інформації» (8 жовтня 1991 р.), «Про суспільно-політичні організації» (26 лютого 1991 р.), «Про неурядові організації» (1 листопада 1996 р.). У 1999 р. був прийнятий Виборчий кодекс Республіки Вірменія.

Щоб стати членом таких міжнародних організацій, як ООН і Рада Європи, Вірменії було

3. Human Security Unit, United Nations, 'Human Security in Theory and Practice. An Overview of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security', 2009, available at: http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org/humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf.

4. Gerd Oberleitner, 'The OSCE and Human Security', *Security and Human Rights* (2008).

необхідно привести своє законодавство у відповідність із міжнародними критеріями. Дотримання міжнародних стандартів вимагало від Вірменії прийняття прямої відповідальності за створення і захист необхідних умов для реалізації прав і свобод людини.

Так, наприклад, в 1998 р. Вірменія приєдналася до Загальної декларації прав людини, зробивши свій внесок у зміцнення поваги до прав людини і основних свобод. Вірменія також стала учасником Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнявши зобов'язання захищати і забезпечувати свободу пересування, рівність перед законом, право на справедливий судовий розгляд і презумпцію невинності, свободу думки, совісті та віросповідання, свободу вираження поглядів, право на мирні зібрання, свободу об'єднань, участі в громадських справах і виборах, а також захист прав меншин.

У 1993 р. Вірменія також приєдналася до Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Конвенція вимагає, щоб гарантувалися основні громадянські, політичні, економічні, соціальні й культурні права незалежно від раси, кольору шкіри, родового, етнічного і національного походження людини. В 1993 р. Вірменія також приєдналася до Міжнародної конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. В 2002 р. Вірменія ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини.

Робота Представництва Уповноваженого з прав людини у Вірменії також спрямована на забезпечення свободи громадян. Згідно з проектом конституційного закону «Про Уповноваженого з прав людини» 2016 р., Уповноважений зобов'язаний у разі скарги або з власної ініціативи розглядати питання про порушення прав і свобод людини, закріплених в Конституції та законах Республіки Вірменія.

Головною проблемою для Вірменії, напевно, є практичне виконання законодавства, яке було

приведено у відповідність до критеріїв ООН і Ради Європи. Наразі права і свободи забезпечені на законодавчому рівні, однак на практиці закони часто порушуються.

НАТО і реформування безпекового сектору Вірменії

НАТО відіграє важливу роль у реформуванні безпекового сектору Вірменії. Вірменія розпочала співпрацю з НАТО ще на початку 1990-х рр., проте новий і більш глибокий етап співпраці розпочався на початку XXI століття. Так, у грудні 2005 р. було підписано перший План індивідуального партнерства з НАТО (ПІП), після чого численні делегації НАТО відвідали Вірменію, в Єревані відкрився Інформаційний центр НАТО, були проведені засідання Ради Північноатлантичного Альянсу і Вірменії у форматі 26+1. У рамках реалізації Плану індивідуального партнерства НАТО сформувала міжнародну консультативну групу, яка допомагала в розробці Стратегії національної безпеки Вірменії. З червня 2008 р. на щорічній основі у Вірменії організовуються тижні НАТО (останній такий захід проходив у листопаді 2016 р.); в липні 2008 р. вірменські військові разом з військовослужбовцями зі Сполучених Штатів, Грузії, Азербайджану і України брали участь у навчаннях НАТО, які проходили в Грузії, а у вересні того ж року у Вірменії пройшли тренінги «Cooperative Longbow/Lancer-2008». У березні 2010 р. Парламентська асамблея НАТО (ПАНАТО) провела в Єревані свою першу конференцію по програмі співпраці «Rose-Roth» (третя така конференція пройшла в Єревані в червні 2015 р.). 11 вересня 2010 р. НАТО розпочала у Вірменії навчання «Вірменія-2010» пов'язані з ліквідацією наслідків стихійних лих.

Реформи, проведені згідно з Планом індивідуального партнерства, в рамках стратегічних досліджень оборони і надзвичайних ситуацій, а також створення Центру управління кризовими ситуаціями мали особливе значення для Вірменії. В рамках Плану індивідуального партнерства був розроблений і затверджений ряд важливих документів, зокрема Доктрина

цивільної оборони, Концепція розвитку військово-промислового комплексу, Концепція інформаційної безпеки, Стратегія у сфері прикордонної безпеки і комплексного управління вірменським кордоном.

Вірменія завершує свою четверту програму Плану індивідуального партнерства на 2014-2016 рр. Ця програма включає сотні заходів, в яких особлива увага приділяється питанням безпеки кордонів, удосконаленню системи військової освіти, питанням охорони навколишнього середовища і криз цивільного характеру, а також зміцненню співпраці у сфері запобігання надзвичайним ситуаціям. Наразі вірменська сторона спільно з Альянсом розробляє оновлену версію Плану індивідуального партнерства з НАТО на наступні три роки. Варто звернути увагу, що вже в першому Плані індивідуального партнерства з НАТО, підписаному в 2005 р., серед інших цілей співпраці з НАТО значилося проведення справедливих і демократичних виборів мера міста Єреван (після конституційної реформи 2005 р. мер обирається громадянами).

НАТО також надає допомогу в створенні підрозділів вірменських миротворців: миротворча група вірменських військ була сформована в Афганістані в лютому 2010 р. в рамках німецького контингенту. З 2004 р. Вірменія бере участь у міжнародній миротворчій місії в Косово під приводом НАТО.

Важливо також відзначити, що країни НАТО не постачають наступальних озброєнь до країн Південного Кавказу з невіршеними конфліктами. Так, на відміну від Росії, НАТО не постачає Вірменії та Азербайджану жодного важкого й наступального озброєння через наявність невіршеного Нагірно-Карабаського конфлікту.

Реформи поліції

Один з найвагоміших внесків до реформування безпекового сектору Вірменії робить ОБСЄ. Представництво ОБСЄ в Єревані було створе-

не за рішенням Постійної ради ОБСЄ у 1999 р. й розпочало свою діяльність в лютому 2000 р. ОБСЄ отримала мандат на поліпшення демократичної практики поліцейської діяльності. У 2002 р. був призначений військово-політичний уповноважений при Представництві в Єревані, що забезпечило можливість ОБСЄ допомагати Вірменії. Діяльність ОБСЄ з надання допомоги в секторі поліції почалася з візиту до Вірменії Старшого поліцейського радника ОБСЄ в червні 2003 р. Це був саме той період, коли ОБСЄ почала розширювати свою участь і співпрацю з правоохоронними органами багатьох нових незалежних держав колишнього Радянського Союзу. ОБСЄ підтримувала Вірменію в створенні поліції на рівні громад (community-based policing model) з метою посилення співпраці, взаємної поваги і довіри між поліцією і населенням. Муніципальна поліція і реформа поліцейської освіти стали важливою частиною реформи: у листопаді 2008 р. був підписаний протокол про наміри щодо створення двох спільних робочих груп ОБСЄ/поліція, одна з яких займається подальшим розвитком моделі муніципальної поліції, а інша – створенням сучасного і комплексного сектору поліцейської освіти.⁵

Сектор поліції є однією з найбільш важливих сфер, якій необхідні послідовні реформи, оскільки це орган, що негативно сприймається населенням, має низький рівень довіри, і, на жаль, переважно зорієнтований на обслуговування інтересів Президента та інших органів влади Вірменії. Особливо непопулярною є дорожня поліція, що асоціюється більше із зацікавленням в отриманні хабарів, аніж у підтримці доріг у безпеці. За даними Барометра світової корупції за 2013 р., 66% опитаних у Вірменії вважають поліцію корумпованою або вкрай корумпованою.⁶ Поліція часто виконує розпорядження органів влади і використовує

5. Carel Hofstra, 'Police Development Activities of the OSCE in Armenia', *OSCE Yearbook* (2011), available at: <https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/11/Hofstra-en.pdf>.

6. Transparency International, 'Global Corruption Barometer 2013', 2013, available at: <http://www.transparency.org/gcb2013/country/?country=armenia>.

непропорційне насильство по відношенню до мирних демонстрантів.

Політичні свободи під загрозою

На жаль, у Вірменії реформи в безпековому секторі часто не імплементуються належним чином або втілюються лише частково. Попри зусилля міжнародних організацій, поліція у Вірменії залишається органом, що використовує насильство під час протестів замість того, щоб забезпечувати безпеку людини і громадський порядок під час протестів. Поліція радше опікується інтересами влади, ніж цілями забезпечення громадського порядку.

Випадки насильства стали звичними для Вірменії. Наприклад, президентські вибори 2008 р. завершилися масовими протестами, під час яких 10 людей були розстріляні. Згідно з Доповіддю Організації по спостереженню за дотриманням прав людини (Human Rights Watch), в день виборів поліцейські підрозділи з метою придушення масових заворушень без будь-якого попередження атакували демонстрантів, використовуючи гумові кийки, залізні й електрошокові палиці.⁷

Політичні свободи і безпека людей були поставлені під ще більш серйозну загрозу в наступні роки. В ході громадського руху, що отримав назву «Electric Yerevan», поліція вдалася до надмірного застосування насильства. 23 червня 2015 р. протести були жорстоко розігнані. Поліція Вірменії провела 237 арештів після того, як грубо розігнала сидячий страйк в Єревані.⁸

Влітку 2016 р. було ще більше випадків насильства і незаконних затримань. Так, 17 липня 2016 р. спалахнули в основному мирні протести після того, як озброєні люди з радикального

опозиційного угруповання захопили поліцейський відділок. Вірменська поліція застосувала надмірну силу проти мирних демонстрантів 29 липня 2016 р. і атакувала журналістів, що висвітлювали демонстрації. Поліція застосувала шумові гранати, які завдали поранень десяткам демонстрантів і деяким журналістам, окремі поранення були серйозними. Поліція також побила журналістів і демонстрантів, а також затримала десятки людей.⁹ Застосування насильства було безпідставним, зросла кількість затриманих і політичних в'язнів.

Офіс Уповноваженого з прав людини

Створення Офісу Уповноваженого з прав людини стало важливим кроком на шляху до посилення захисту прав людини у Вірменії. Такі сфери, як процесуальні права і права військовослужбовців, запобігання катуванням чи жорстокому поводженню, права дітей, цивільні, соціально-економічні й культурні права, знаходяться під захистом Уповноваженого з правам людини у Вірменії.

21 жовтня 2003 р. був прийнятий Закон Республіки Вірменія «Про Уповноваженого з прав людини», який визначає, що Уповноважений є незалежною і постійною посадовою особою, яка захищає права і свободи людини, порушені державними органами і органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами, і він керується у своїй діяльності фундаментальними принципами законності, громадянського суспільства і соціальної справедливості (стаття 2).¹⁰

Важливо зазначити, що Уповноважений з прав людини захищає також військовослужбовців. Відповідно до статті 8.2 Конституції Вірменії, «збройні сили Республіки Вірменія повинні

7. Human Rights Watch, 'Democracy on Rocky Ground', 2009, available at: <https://www.hrw.org/report/2009/02/25/democracy-rocky-ground/armenias-disputed-2008-presidential-election-post-election>.

8. EurasiaNet News Agency, 'Armenia: Police Disperse "Electric Yerevan" Protest', June 23 2015, available at: <http://www.eurasianet.org/node/73976>.

9. Human Rights Watch, 'Armenia: Excessive Police Force at Protest', August 1 2016, available at: <https://www.hrw.org/news/2016/08/01/armenia-excessive-police-force-protest>.

10. Webpage of Human Rights Defender of the Republic of Armenia, n.d., available at: <http://www.ombuds.am/en/defender/history.html>.

зберігати нейтралітет в політичних питаннях і знаходяться під громадським контролем»¹¹. Такий громадський контроль у Вірменії здійснюють Уповноважений з прав людини, громадянське суспільство, а також міжнародні організації. Роль Уповноваженого з прав людини в Збройних силах Республіки Вірменія стала ще більш важливою із введенням в його штаті з 2007 р. посади радника з військових питань і питань військовослужбовців, що відбулося в рамках виконання Плану індивідуального партнерства Республіка Вірменія – НАТО. Офіс Уповноваженого з прав людини діє на захист військовослужбовців, причому не лише призвоників, але й офіцерів, чиї права були порушені вищим керівництвом.¹²

Боротьба проти торгівлі людьми

Європейський Союз є ще одним учасником, який стимулює реформи і робить акцент на безпеці людини. У рамках процесу спрощення візового режиму між Вірменією та ЄС, Вірменія взяла зобов'язання провести реформи в галузі «громадського порядку і безпеки», що, зокрема, вимагає посилення боротьби з організованою злочинністю і торгівлею людьми. У грудні 2011 р. Вірменія прийняла Національну стратегію для підвищення ефективності боротьби з організованою злочинністю. 1 липня 2003 р. була ратифікована Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протоколи до неї. Стосовно протидії торгівлі людьми, були внесені відповідні зміни до національного законодавства, а 18 листопада 2009 р. був прийнятий закон «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу Республіки Вірменія». У квітні 2011 р. до Кримінального кодексу були знову внесені зміни стосовно боротьби з торгівлею людьми, посилення покарання за торгівлю дітьми і особами

з психічними розладами і захворюваннями. У вересні 2010 р. урядом був затверджений Національний план дій боротьби з торгівлею людьми на 2010-2012 рр. Конвенція Ради Європи по боротьбі з торгівлею людьми 2005 р. набула у Вірменії чинності 1 серпня 2008 р.

Таким чином, уряд Вірменії виконав більшу частину своїх зобов'язань, що стосувалися вдосконалення законодавства. Однак, все ще існують сфери, над якими Вірменії потрібно працювати, особливо це стосується імплементації прийнятого законодавства. Відповідно до Індексу візової лібералізації в рамках Східного партнерства, Стратегія боротьби з організованою злочинністю реалізована Вірменією не в повному обсязі. Є серйозні зауваження і щодо корупції: законодавство близьке до міжнародних стандартів, проте його практична реалізація залишається проблематичною. При Міністерстві територіального управління і розвитку створена Рада по боротьбі з торгівлею людьми (Anti-Trafficking Board). Відповідну діяльність також координує Рада з питань боротьби проти торгівлі людьми (Council on Trafficking Issues) на чолі з Віце-прем'єр-міністром. З метою підтримки діяльності Ради створена Міжвідомча робоча група з питань боротьби проти торгівлі людьми (Working Group on Trafficking), яку очолює директор Департаменту по роботі з міжнародними організаціями МЗС. До складу Робочої групи також входять представники неурядових і міжнародних організацій.¹³

Випадки торгівлі людьми

Згідно з даними Доповіді по торгівлі людьми за 2016 р. Вірменія є джерелом і, в меншій мірі, країною кінцевого пункту призначення для чоловіків, жінок і дітей, що піддаються торгівлі для сексуального й трудового рабства. Вірменські жінки і діти піддаються торгівлі для сексуального й трудового рабства як всередині країни, так і для секс-торгівлі в Об'єднаних

11. Amendments to Constitution of the Republic of Armenia, adopted 06.12.2015, available at: <http://www.parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=eng>.

12. OSCE Publication, 'Armenia and Democratic Control of the Armed Forces: Analysis and Perspectives' (2011), available at: <http://www.osce.org/yerevan/84943?download=true>.

13. Eastern Partnership Visa Liberalization Index (2015), available at: <http://monitoring.visa-free-europe.eu/armenia>.

Арабських Еміратах і Туреччині. У самій Вірменії піддавалися сексуальному рабству китайські жінки. Вірменські чоловіки піддаються примусовій праці в Росії і, в меншій мірі, в Туреччині. Вірменські жінки і діти часто змушені примусово жебракувати на внутрішньому ринку. Деякі діти працюють у сфері сільського господарства, будівництва та сфері послуг, де вони вразливі для підневільної праці. Статті 132 та 132-2 Кримінального кодексу Вірменії забороняють як сексуальну, так і трудову торгівлю людьми, і передбачають покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років. У 2015 р. Уряд розслідував 14 нових випадків торгівлі людьми (для порівняння: у 2014 р. таких справ було 10). При цьому, в 2015 р. влада ініціювала кримінальне переслідування відносно двох обвинувачених і суди внесли вирок трьом особам за торгівлю людьми (у порівнянні з сімома кримінальними переслідуваннями і засудженнями в 2014 р.). Два торговця людьми отримали вирок у вигляді позбавлення волі на 11 років, а один отримав 11 років і шість місяців позбавлення волі.¹⁴

Захист персональних даних фізичних осіб

Нормативно-правова база для захисту персональних даних ґрунтується на законі «Про персональні дані» 2002 р., який в основному відповідає європейським стандартам, а саме Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, а також відповідним європейським директивам.

Однак, попри те, що закон прийнятий і знаходиться у відповідності з європейськими стандартами, деякі сфери все ще не регулюються належним чином. Відповідно до Індексу візової лібералізації в рамках Східного партнерства, санкції за такі порушення дуже незначні,

на відміну від загальноприйнятих практик ЄС. Окрім того, закон Вірменії про захист персональних даних не передбачає створення спеціалізованого національного органу для організації такого захисту і не делегує відповідний нагляд якійсь конкретній урядовій установі. Найбільш тривожним є те, що закон «Про персональні дані» не має положення, яке обмежувало би передачу персональних даних за кордон – відповідне положення було видалено під час перегляду закону 23 травня 2006 р.¹⁵

Є тривожні факти, що дані громадян Вірменії в даний час передаються Російській Федерації. Інформаційна система прикордонного контролю (ІСПК), що містить базу даних про громадян Вірменії та транспортні засоби, які перетнули кордон Республіки Вірменія, функціонує з 2006 р. У відповідь на запит, Служба безпеки Вірменії поінформувала, що Російському департаменту прикордонної охорони Федеральної служби безпеки надано доступ до системи ІСПК.¹⁶ При цьому, Служба безпеки Вірменії посилається на угоду від 1992 р. між Вірменією і Росією про «Статус і діяльність прикордонних військ Російської Федерації на території Вірменії», не вказуючи якісь конкретні положення цієї угоди. Очевидно, що захист даних у Вірменії перебуває під загрозою, оскільки угода 1992 р. не могла містити положень, пов'язаних з електронною системою, створеною в 2006 р.

Висновки

У Вірменії пріоритетною є державо-центрична модель безпеки. Нагірно-Карабаський конфлікт, часта стрілянина на лінії зіткнення між Карабахом і Азербайджаном, закритий кордон з Туреччиною підвищують важливість питань

14. U.S. Department of State, '2016 Trafficking in Persons Report', available at: <https://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/countries/2016/258714.htm>.

15. Eastern Partnership Visa Liberalization Index (2015), available at: <http://monitoring.visa-free-europe.eu/armenia>.

16. Asparez webpage, 'Russian Federal Security Service Has Access to Personal Data of Armenian Citizens' (2016), available at: <http://www.asparez.am/wp-content/uploads/2016/12/Personal-info-eng.pdf>.

військової безпеки на Південному Кавказі. З іншого боку, Вірменія є членом міжнародних організацій і знаходиться на етапі крихкого переходу до демократії. Міжнародні зобов'язання і співпраця із західними партнерами посилюють увагу до проблематики безпеки людини. Так, ОБСЄ працює з вірменськими органами влади у сфері реформування поліції; ЄС встановив партнерські відносини для боротьби з організованою злочинністю і торгівлею людьми, сприяє захисту даних; НАТО реалізує Плани індивідуального партнерства з Вірменією у військовій та науковій сферах, а також щодо надзвичайних ситуацій.

Вірменія частково запровадила важливі реформи, вдалося створити законодавчу базу, яка в основному відповідає положенням європейської практики. Однак, все ще існують важливі сфери, які перешкоджають забезпе-

ченню безпеки людини. Серед головних проблем – корупція і відсутність політичної волі для виконання прийнятого законодавства. Під час мирних протестів поліція вдається до надмірного застосування насильства, а політичні свободи громадян перебувають під загрозою. Вірменія також має проблеми у сфері захисту персональних даних, оскільки передає дані фізичних осіб Російській Федерації.

Вірменські органи влади і західні партнери повинні працювати над практичною імплементацією прийнятого законодавства, боротися проти корупції. Крім того, західні партнери мають продовжувати розширювати можливості сектора громадянського суспільства у Вірменії, щоб посилити його можливості з громадського контролю у сфері безпеки для відстеження ситуації й ініціювання змін у відповідній державній політиці.